

ԿՐԾՆԱԿԱՆ

ՏԵՐՈՒՆԱԿԱՆ ԱՂՕԹՔԸ

«ԵՒ ՄԻ՝ ՏԱՆԻՐ ԶՄԵՋ Ի ՓՈՐՁՈՒԹԻՒՆ».

ԱՅԼ ՓՐԿԵԱ՝ ԶՄԵՋ Ի ԶԱՐԷ՝

Կրկին մասերէ բաղկացեալ այս հայ-
ցըւածը, որուն վերջին կէսը տրուած է
Ղուկասու Աւետարանի օրինակին մէջ, վեր-
ջինն է ուղղակի մարդոց վերաբերեալ ե-
րեք հայցուածներուն: Թէև այս հայցուա-
ծին պարունակած երկու մասերը կարելի
է անջատարար մտածութեան առարկայ ը-
նել, բայց դարձեալ անոնց իրարու ունե-
ցած ներքին աղերսը յարմարութիւն կու-
տայ միասնաբար պարզաբանելու զանոնք:
Ուստի, հետեւինք հայցուածին բնական
կարգին:

«Եւ մի՛ ՏԱՆԻՐ».— Այս չի նշանակեր
թէ Աստուած զմեզ անձնապէս փորձութեան
կ'առաջնորդէ. հոս մեր ազատ կամեցողու-
թիւնը մեղմէ կողոպտուած է. եթէ ըլլար՝
անպատասխանատու պիտի ըլլայինք: Աս-
տուած փորձութեան հեղինակը է, բայց
փորձութիւնը միշտ մեր ճամբուն մէջ է,
և ատոր պատճառն ալ թէ՛ ներքին և թէ՛
արտաքին չարերն են, այսինքն մեղքը և
սատանան: Հոս չարին ծագումին, գոյու-
թեան պայմաններուն և այլնի վրայ ծան-
րանալ աւելորդ պիտի ըլլար: Սա չափը գի-
տենք որ չարին աշխարհիս վրայ գոյութիւնը
անտարակուսելի է: Հետեւաբար, այս «Մի՛
տանիր» հայցուածը Աստուծոյ խնդրել է,
որ զմեզ փորձութեան չենթարկէ, և անոր
մէջ չլքէ. որովհետև, զմեզ լքել՝ սատա-
նային յանձնել պիտի ըլլար: Ասոր համար
Յիսուս Գեթսեմանիի տագնապալից զիջե-
րուն մէջ կը պատուիրէ իր աշակերտնե-
րուն. «Արթո՛ւն կացէք և աղօթս արարէք՝
զի մի՛ անկանդիք ի փորձութիւն» (Մատթ.
ԻԶ. 41, Մարկ. ԺԴ. 38, Ղուկ. ԻԲ. 46):

Բայց «Մի՛ տանիր»ը միշտ այս իմաս-
տով չենք կրնար հասկնալ: Ան կրնայ նշա-
նակել նաեւ որ Աստուած իշխանութիւն

չտայ աշխարհի իշխանին, չթոյլատրէ որ
ան գայ ու փորձէ զմեզ, ինչպէս եղաւ Յի-
սուսի համար, որ աղօթեց «Անցո յինէն
զբաժակս այս»: Բայց նոյն ատեն ըսաւ.
«Ոչ իմ կամք, այլ քոյդ լիցի»: Անոր հո-
գին փորձութեան յօժար էր թէև, բայց
մարմինը՝ տկար: Ինչպէս եղաւ նաև Աս-
տուծոյ արդար ծառային՝ Յորին, պատա-
հած փորձութիւններու խնդրին մէջ: Այս՝
մեր տկարութեան գիտակցութենէն բխող
աղաղակ մըն է. մեր զօրութեան դէմ ան-
վստահութեան ձայնն է. մեր «Ես»ին մեր-
կացումն է. կոչն է մեր հաւատքին, թէ
մենք առանց Աստուծոյ օգնութեան և ա-
ռաջնորդութեան՝ ոչինչ ենք, ու բոլորովին
անկարող՝ փորձութեանց զիմազբաւելու
համար:

«Զմեզ»: Այո՛, մենք ենք փորձութեան
առարկան. մեղքը մեր մէջ, իբրև կատաղի
անլիւծ, յօշոտել կ'ուզէ մեր հոգին. ար-
տաքին փորձութիւնները, իրենց հրապու-
րիչ ձևերուն և խաբեպատիր դիւթանքնե-
րուն մէջ, մեզ որսալ կը սպառնան. և եթէ
հայրական թիւերուն չզիմենք՝ վերջապէս
մենք ենք որ պիտի յաղթուինք չարաչար
ու պիտի պարտուինք ամօթահար:

«Ի փորձութիւն»: Քանի որ այս հայ-
ցուածին առաջին մասին մէջ տիրող գա-
ղափարը փորձութեան գաղափարն է, քիչ
մը պարզենք այս փորձութեան գաղափարը:

Ա. Փորձութեան բնութիւնը.— Փոր-
ձութիւն բառին հոս գործածութիւնը սխալ
պիտի ըլլար, եթէ փորձուող անձը ազա-
տութիւնը չունենար ընտրութեան. այ-
սինքն, ընելու կամ չընելու, գործելու
կամ հրաժարելու: Փորձութեան բնութեան
մէջ շատ կարևոր հանգամանք մըն է այս,
և գիտենք թէ ճշմարտութիւն է մեզ ամե-
նուս համար: Յաճախ ըրած ենք այնպիսի
գործեր, որոնց համար կատարեալ գիտակ-
ցութիւն ունինք թէ կրնայինք նաև չընել:
Այն բանը, որ մեզ կը փորձէ, պէտք է
քանի մը պատճառներով չար ըլլայ. չար
թերեւս ոչ հարկաւորապէս, բայց՝ չար
մեզի համար՝ զմեզ փորձած ատենը. ո-
րովհետև, առանց չարի և բարիի գոյու-
թեան փորձութիւնն ալ գոյութիւն պիտի
չունենար: Բոլորովին բարի կամ բոլորովին
չար աշխարհի մը մէջ փորձութիւն չի կըր-
նար ըլլալ. եթէ ըլլար՝ մարդիկ ճակատա-

գրականագետ մէկը կամ միւսը ընել պիտի ստիպուէին: Ինչո՞ւ համար քրիստոնեաներ բարիին վերջնական յաղթանակին համար կ'աշխատին և կ'աղօթեն, — որովհետեւ, այն ատեն՝ շատ մը օրհնութիւններու հետ, մարդիկ չարէն փորձուելու գէժ ապահովութիւն պիտի ունենան:

Փորձութեան բնութիւնը կը բովանդակէ նաեւ մեր գիմադրութիւնը, մեր բաղձանքը, յաղթելու համար չարին, կամ վերջագէտ կորսնցնելը՝ յանձնուելով անոր և դորձադրելով զայն:

Բ. Փորձութեան առարկաները: — Փորձութեան առարկաներէն է մարդկային խուզարկող և իմաստուն միտքին յայտնել և ցոյց տալ թէ բարիի և չարի համար ի՞նչ զօրութիւններ կան, իրմէ դուրս այս աշխարհիս մէջ: Որովհետեւ ամէն փորձութիւն, որուն պատահած ենք այս կեանքի ճամբուն վրայ, և կամ տեսած ենք մեր ընկերին վրայ, աւելի ընդարձակած է մեր տեսութեան շրջանակը. անով սորված ենք, թէ չարին և բարիին իշխանութեան սահմանը մեր գիտցածէն քիչ մըն ալ աւելի է. սորված ենք թէ այս աշխարհիս մէջ, որ վայր մըն է վիճակներու, մեր երեւակայածէն շատ տարբեր վիճակներ ալ կըրնան գտնուիլ, որոնք ինչպէս որ կը ստորնացնեն զմեզ, կրնան նաեւ ազնուացնել, մեր ըրած ընտրութեան համեմատ: Հետեւաբար, փորձութեան ենթարկուիլ օգտակար է մեզի համար, որովհետեւ, ամէն փորձութիւն որուն կը հանգիպինք նոր զօրութիւն, նոր իմաստութիւն կուտայ մեզ, եթէ կարենանք յաղթող հանդիսանալ անոր մէջ:

Փորձութեան առարկաներէն է նաեւ ցուցնել և յայտնել մեր բնութեան, թէ բարիի և չարի համար ի՞նչ զօրութիւններ կան թաքուն մեր մէջ: Ասով արտաքին աշխարհէն ետքը կը սորվինք նաեւ մեր ներքինը, մեր «Ես»ը, և աւելի կ'արթննայ մեր գիտակցութիւնը այս ներքին կարողութիւններուն, ինչպէս գոյութեան, նոյնպէս և տարբերութեանց վրայ: Այո՛, փորձութեանց լոյսովը լուսաւորուած գիտակցութիւն մը բարիք կ'ըլլայ մեզ համար: Մեր փափաքները, սէրերը, միտումները, շարժառիթները, որոնց մասին տգէտ ենք յաճախ, փորձութեան մը բովին մէջէն

դուրս կուտան իրենց զուտ մետաղը կամ աղաքը: Գրիստոնեան, որ յաճախ ազատ կը կարծէր ինքզինքը ազահութեան մեղքէն, յանկարծակիի կուգայ՝ իր մէջ գտնելով արծաթասիրութեան վիշապը, երբ իւրացումի մը շուրջը կը դառնայ փորձութեան խնդիրը: Կը տրտմի, կը ցաւի, որովհետեւ չի գիտեր թէ այդչափ ազահ է ինք, այդչափ արծաթասէր. և կամ կը դատապարտէ ինքզինք երբ խիղճը ներքին վկայութեամբ կը յանդիմանէ զինքը, պահանջուած օգնութիւն մը, օժանդակութիւն մը զլանալուն համար, իր սրտին խորը քնացող ազահութեան ճիշդ այս մեղքին պատճառաւ: Բայց, ընդհակառակը, քրիստոնեայ մըն ալ կը հիանայ իր ցուցադրած բարոյական մէկ քաջութեան վրայ, որովհետեւ, ինքզինքը այնչափ քաջ էր կարծեր բնաւ, և իր այնչափ ճշմարտասէր ըլլալը միտքէն իսկ անցած էր: Ահա այս կերպով փորձութիւնը ինքնագիտակցութեան դպրոց մը կը դառնայ մեզ, և այս գիտակցութեան վրայ յենլով, Աստուծոյ օգնութիւնը կը հայցենք մեր տկարութեանց համար, և Անոր շնորհքը՝ մեր բարի բնաւորութիւններուն, ըզգացումներուն, փափաքներուն բազմացման, դարդացման և արտայայտման համար:

Գ. — Փորձութեան օգուտները: Փորձութիւնը օգտակար կ'ըլլայ նաեւ որոշելու և հաստատելու համար մարդոց նկարագրին իսկութիւնը: Ո՛րչափ անփորձ քրիստոնեաներ, առակին մըջիւնին պէս, իրենց անձնական սրբութեան և արդարութեան բարձունքէն, մեծ մեծ կը ջարդեն, դատապարտելով իրենց ընկերը կամ դրացին, թէ իրենք բնաւ պիտի չընէին այդպիսի թերութիւն մը, պիտի չիյնային այդօրինակ մոլորանքի մը մէջ, պիտի չխօսէին այն խօսքը, եւ պիտի չկատարէին այդ գործը: Բայց, երբ փորձութեան հովը կը փչէ ուժգին, իրենց յոխորտանքի օճառի պղպջակը կը պատռի ամենաթեթեւ շունչէ մը, և երէկուան պարծենկոտը այսօր աչքերը վեր չի կրնար վերցնել ամօթի ծանրութեան տակ ընկճուած, խղճախայթի տուայտանքներէն տառապած: Այս է վիճակը շատ մը ինքնահաւան քրիստոնեաներուն: Փառիսեցիին ինքնագովութիւններով կը պարծենան, բայց շատ անգամ կը տեսնեն, թէ իրողութիւնը իրենց կար-

ծածին պէս չէ. տխուր փորձառութիւնը կ'ունենան, թէ դեռ չեն հասկցած իրենց ներքինը և զոհ են եղած ինքնախաբէութեան: Բայց, այսպիսի քրիստոնեաներ փորձութեան գրոցով լուկ կրնան գծել իրենց նկարագրին ցայտուն գիծերը. փորձութեան կրակին մէջէն անցնելով կրնան ստանալ իրենց նկարագրին զտուժն ու փայլը. փորձութեան ազդումներուն տակ կ'որոշուի և կը յայտնուի թէ ի՞նչ ուղղութեան պիտի հետևին: Եւ ահա ճիշդ այդ պատճառներով շատ օգտակար կը հանդիսանայ մեզ փորձութիւնը իր խստութեանց, իր խարքալուծմանքուն մէջ: Զո՞ւր տեղ զգայուն նկարագրի մը կը փնտռենք մէկու մը քով, որ չէ մագլցած փորձութեան Գողգոթայէն վեր, իր վրդովիչ փափաքներուն, խոռվայոյզ բաղձանքներուն խաչը իր ուսը առած: Մեր ճակատած իւրաքանչիւր փորձութիւն մուրճի հարուած մը պիտի ըլլայ մեր նկարագրին ցրուած ատաղձները իրերազօղող գամերուն: Նոր քար մը պիտի աւելցնէ մեր բարի նկարագրի շէնքին պատերուն: Վերջապէս, շատ են փորձութեան օգուտները, հերթ է որ կարենանք օգտուիլ զիտնալ՝ կուրծք տալով անոնց:

Փորձութիւնը կ'օգնէ նաև, որոշմամբ, կամեցողութեամբ և վարժութեամբ զօրացնելու բարին մեր մէջ, երբ կը դիմադրենք անոր եւ կ'իշխենք անոր վրայ: Բայց, եթէ հակառակը պատահի, տառապողին կամ փորձուողին կը յայտնէ թէ ի՞նչպէս կը յառաջանայ կեանքին մէջ: Մեզմէ ո՞վ իւրաքանչիւր սխալումին, ամէն մէկ անկումին չէ ուխտած նոր եռանդով մը փարիլ բարիին և ճշմարտութեան, ոտնակոխ ընել ի սպառ իր մէկ մոլութիւնը, զգեստնել իր ետը, չանսալ իր սիրտին չար գրգռմանը: Ահա այս ամէնը բարին կը զօրացնեն մեր մէջ, տկարացնելով չարին ազդումները. ճշմարտութեան սէրը կ'ամրացնեն մեր մէջ, խելով չարութեան որոմները և սուտին մոլորանքը: Նաև այս կերպով օգտակար կը հանդիսանանք մենք ալ ուրիշներուն՝ մեր փորձութիւններէն քաղուած փորձառութիւններով, և կարող կ'ըլլանք զանոնք զգուշացնելու թիւր ճամբաներէ, եւ առաջնորդելու կեանքի դիւր ուղիներուն: Բայց, եթէ հակառակը պատահի, այսինքն պարտուինք մեր փոր-

ձութեանց մէջ, կը խրատուինք թէ ի՞նչ ընթացք բռնելու ենք դիմադրելու համար այնպիսի փորձութեան մը, եթէ դարձեալ հանդիպինք անոր: Փորձութենէ քաղուած դաս մը բնաւ չի կորսուիր:

Դ. — Թէ ինչո՞ւ կ'արդարանայ փորձութիւններու դէմ աղօթելը:

«Եւ մի տանիր զմեզ ի փորձութիւն» աղօթելը կ'արդարանայ, որովհետեւ՝ այսպէս աղօթելով, թոյլատրելի, ուղիղ եւ համեստ ինքնազտահոլութիւն մը կը մշակուի մեր մէջ: Եթէ մեր փրկութեան գործը մեր ձեռքերուն միայն յանձնուէր, եթէ Աստուծոյ Հոգին չհասնէր մեր տկարութեանց մէջ, շատ աւաղելի, շատ եղկելի պիտի ըլլար մեր վիճակը: Որովհետեւ ի՞նչ ունինք որուն վրայ պարծենալ և յոխորտալ բանաւոր ըլլար մեզի համար: Ի՞նչ իրական արժանիք ունինք, ի՞նչ արդարութիւն ունինք, և ի՞նչ անվրիպելի միջոցներ՝ դիմադրելու համար փորձութեանց, անոնց բազմազոյն և այլաձև պէսպիսութեանց մէջ: Որովհետեւ, փորձող իրեն փորձիչ չի ներկայանար մեզ, այլ՝ իրեն բարեկամ, ո՛չ ալ մեր փորձութեան առարկան իրեն չար կը ներկայացնէ մեզ, այլ՝ իրեն բարի ու օգտակար. այո՛, բարին արտաքին ծածկոյթովը կը գոցէ ինչ որ չար է ներքնապէս և այնպէս կը մատուցանէ մեզ: Արդեօք մեր կարճատես աչքերը յաճախ պիտի կրնա՞ն տեսնել, թէ ի՞նչ կայ պահուած բարիի այդ ծածկոյթին տակ. — ո՛չ երբեք: Ուրեմն, ո՞րչափ համեստ եւ հեղահոգի աղօթելու ենք «Եւ մի տանիր զմեզ ի փորձութիւն»: Թէև, ինչպէս որ ըսինք, Աստուած հեղինակը չէ փորձութեան, բայց իր նախախնամութիւնը կը տնօրինէ մեր կեանքերուն բոլոր դէպքերը, անոր համար այս աղօթքով, առանց ինքնազտահոլութեան, կ'աղօթենք Անոր՝ որ փորձութիւններ չդնէ մեր կեանքի ճամբաներուն վրայ: Նոյն ատեն, կը հաւատանք թէ Աստուած անյիշաչար է և յաւիտենապէս կը մոռնայ ապաշխարողին մեղքերը: Եւ քանի որ նախորդ ներդրութեան հայցուածով ներել խոստացած ենք մեր ընկերներուն, և Աստուածային ներողութիւնն ալ խնդրած՝ մեր մեղքերուն համար, ու նաև ուխտած ենք բարի

կեանք մը ապրելու, Անոր շնորհացը պէտք ունինք կեանքի այս անտեղիտալի պայքարը մղելու համար: Ու այս պէտք է ընենք խոնարհութեան ոգիով: Թէ և փորձութիւններու ազդեցութեան տակ մեր բուն հաւատքը երեւան կ'ենէ, բայց, դարձեալ խոնարհաբար խնդրել պէտք ենք, որ Աստուած մեր կարողութենէն և հասողութենէն վեր փորձութիւններ չդրկէ մեզ: Ահա այս խոնարհ անինքնազատահ ոգին մշակելու համար էական պէտք մը դարձած է մեր հոգիներուն համար աղօթել: «Եւ մի տանիր զմեզ ի փորձութիւն»:

Փորձութիւններու դէմ աղօթելը կ'արդարանայ, որովհետեւ այս աղօթքին ոգին կը զսպէ զմեզ փորձութեանց դէմ դիմադրաւ երթալէ: Բայց, այս ոգին կը պակսի անոնց մէջ՝ որ շատ կ'աճապարեն հարստանալու: Առաքեալը երբ առ Տիմոթէոս գրած իր Թուղթին մէջ կը պատուիրէ բաւականացող և չափաւոր ըլլալ, կ'ըսէ. «Իսկ որք կամինն մեծանալ՝ անկանին ի փորձութիւն և յորդգայթ, և ի բազում ցանկութիւնս անմիտս և փնասակարս, որք ընկղմեն զմարգիկ ի սատակումն և ի կորուստս» (Ա. Տիմ. Զ. 9): Այս ընչասիրութեան կիրքը, ինչպէս նաեւ շատ մը ուրիշ կիրքեր փորձութիւններու կը մղեն զմեզ, Հարստութեան կիրքն է որ մարդիկ կը մղէ ապօրէն շահարկութեանց, բախտախաղի և արագ հարստանալու ուրիշ զանազան միջոցներու: Հարստութիւնը ըստ ինքեան փնասակար չէ բնաւ, բայց, հարստանալու համար փորձութեանց դիմադրաւ երթալ, և անոնց աւերիչ հոսանքին առջեւէն խոյս չտալ, ահա ինչ որ փնասակար է ու կորստաբեր: Ուրեմն, ի՞նչ ունինք մեր այս տիրող կիրքին և ուրիշ կիրքերուն տիրապետութենէն ազատելու և փորձութեանց դէմ անխոհմտաբար չճակատելու համար, եթէ ոչ կրկնել այս աղօթքը՝ «Եւ մի տանիր զմեզ ի փորձութիւն»:

ԳՐ. ՍՐԿ. Հ. ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ

(Շարունակելի՝ 16)

ԱՆՄԱՀՈՒԹԵԱՆ ԿԱՐԵՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ

Նախընթաց գլուխին մէջ յիշատակուած բոլոր հակափաստերը անմահութեան զաղափարը նուազ ըմբռնելի և կասկածելի ընող՝ կը մնան անզօր: Մտքին և ուղեղին միջև այդպիսի յարաբերութեան մը աներեւակայելի բնոյթը կը ստիպէ զիրենք ուրանալու անոր կարելիութիւնը: Ընդունինք որ, իբրեւ տեսական նիւթ մը, զիտութիւնը երբեք չէ ապացուցած, և պարագային բնոյթին մէջ երբեք չի կրնար ապացուցանել, անլուծելի կապակցութիւնը մարմինն և եսին միջեւ, տակաւին այն կապերը որոնք կը կապեն երկուքը այնչափ ակներեւօրէն, սերտ են, որ ոչ ոք կրնայ զիւրաւ երեւակայել զանոնք իրարմէ բացուած: Մարմինն էն զատուած ես մը աներեւակայելի բան մըն է: Թէ ինչ պիտի ըլլայի առանց ըմբռնումի գործիքներու և ջգային կազմակերպութեան, կարողութենէն վեր է հասկընալ, և ինչ որ աներեւակայելի է զգուար կրնայ հաւատացուիլ: Բայց եթէ անհատականութեան իբրեւ գործիքը յղացուած ուղեղը առեղծուած մըն է, ի՞նչ է ուղեղին խորհրդաւորութիւնը, երեւակայուած իբրեւ ստեղծողը անհատականութեան: Այս է երկընտրանքը: Կամ միտքը կը գործածէ ուղեղը կամ անկէ կ'արտադրուի: Եթէ մեր ֆիզիքական կազմուածքը չէ այն գործիքը որուն վրայ կը խաղանք, մեր ֆիզիքական կազմուածքը նախապատճառ կամ հեղինակ է, և մենք արարածներ ենք զորս չիտողը ուղեղն է: Եթէ, հետեւաբար, գորշ նիւթը իբր խորհելու միջոց մը գործածող միտք մը երեւակայելու զգուարութիւնը անյաղթելի կը թուի, լաւ է երկուքէն մէկուն ընտրութեան նայիլ, և տեսնել զաղտնիքը զոր անհրաժեշտօրէն կը նախադասենք երբ մենք, ուրանալով որ անհատականութիւնը կը գործածէ մարմինը, ատով կը հաստատենք թէ մարմինը կ'արտադրէ անհատականութիւնը: Ո՞րչափ նուազ խորհրդաւոր է միտք ստեղծող գորշ նիւթը, քան որչափ է միտքը որ գործիք մը կ'ընէ գորշ նիւթը: Ուղեղին բլթակը որուն կ'ընկերանայ մտածումի պաշտօնը կազմուած է որոշ թիւով ֆիզիքական բջիջներէ, հաղորդակ-